SZÉLES KLÁRA

Irodalmi hiánypótlás

NAPLÓJEGYZETEK A KORTÁRS MAGYAR IRODALMI LEXIKONHOZ

I.

MOLLINÁRY GIZELLA

Amikor 1972-ben hivatalos megbízásból felkerestem, terhes kötelezettségként néztem végig a rá vonatkozó adatokat, fellelhető köteteit. Egy hajdani bestseller-írónő, akit udvarias fegyelemmel illik majd meghallgatni, ha bőbeszédű; avagy türelmesen nógatni, ha szófukar. Ám a találkozás után szégyenkezve és mohó kíváncsisággal olvastam sorra minden betűjét. Amit pedig előszóban elmondott, ahogy beszélt — bizony, azt mind magnetofonra kellett volna rögzíteni, még inkább videóra. Ritka vidékeken akadnak ilyen kifogyhatatlan szavú, lenyűgöző erejű emlékezők, művészi elbeszélők. Akiknél a saját életükben megélt tragikus, megdöbbentő, fantasztikus fordulatok pazar bőségénél csak az aprólékos megfigyelőkészségük, humoruk, színezőkészségük dúsabb. Akiknél az áradó mesélőkedv kifejező jellemzőerővel, kiváló poentírozással, világos szerkesztéssel társul. Mindennek hátterében a színhely maga, akárcsak a kialakuló szituációk — és a történetekben elmondottak —, leegyszerűsítve: regényes. Minden tárgy, kép, s a betegség után lábadozó idős asszony ágya körül összegyűlő halmaz: történelem és kuriózum.

Utólag különösen nem csodálom, hogy az egyik legsajátságosabb írás, üveg alatt, bekeretezve, egy nyilatkozat volt. „Mollináry megjegyzése az Irodalmi Lexikonhoz". S úgy vélem: ez is egyfajta jellemző töredék csupán. Hiszen a valódi megjegyzései vaskos kötetekbe kívánkoznának, s bizony mondom: elmondhatatlanul nagy kár azokért a meg nem született kötetekért! Vagy talán még nyomuk, torzóik megtalálhatóak?

De vajon miért is kellene keresnünk? S vajon miért is nem kereste senki magát Mollináry Gizellát vagy 30-40 évig? Ki volt ő?

Az Irodalmi Lexikon valóban csak részlegesen ad felvilágosítást, bár ebben pontos. És a könyvtárak? A folyóiratok? Nyomukban már többet tudhatunk meg, de minduntalan hézagokra, a nyomok megszakadására bukkanunk. Mollináry Gizella valóban elsősorban a *Betévedt Európába* című önéletrajzi regény híressé vált, nagy sikerű szerzője. Magából a kötetből is értesülhetünk élete első tizennégy évének kalandos, rendhagyó történetéről, miközben 1896-tól a Monarchia változatos színtereiről is körképet kapunk. Érzékletes gazdagság, sodró erejű, elementáris elbeszélőkészség az oka annak, hogy 1941-es első megjelenése után 18 kiadást ért meg; s hogy napjainkban is biztos kasszasikerre épített a szemfüles kiadó, amikor most újra megjelentette, s minden jel szerint, most sem fizet rá.

Valóban erről van szó: egyetlen könyv régi és most felújult, szenzáció-jellegű olvasottságáról, egy kellemes, szórakoztató lektűrről, amely miatt annak idején megjegyeztek egy nevet, majd a könyvsiker letűntével elfeledték?

Gyakori jelenség ez az irodalom peremvidékén. Úgy vélem, érdemes közelebbről újra megnézni mindazt, ami emögött az egy könyv mögött, s körülötte megtalálható. Elgondolkodtató lehet akár már az is, hogy 1994-ben ezt a kiemelt regényt és folytatását is — elkobozták. S ha ezt érthetővé teszi a tény, hogy Mollináryt elfogta a Gestapo, s verték, kínozták, mert nyíltan németellenesnek vallotta magát, üldözötteket rejtegetett; akkor viszont az lehet ellentmondásos, hogy 1945 után ugyanezek a könyvek — s további folytatásaik: időben 1920 júniusáig követett önéletrajz — miért kerültek újra zúzdába, szóval és hallgatólag tiltott olvasmányok közé? Az itt adott keretek szűkek ahhoz, hogy elemezni, irodalmi értékét vagy értéktelenségét mérlegelni, helyét keresni — érdemben — lehetne. Csak az újraolvasás, egyáltalán, maguk az eredeti szövegek adhatnak alapot bármiféle tárgyilagos megítélésre. Az kétségtelen, hogy olyan oldalról világítja meg az első világháború, majd a Monarchia felbomlásának eseményeit, amely eltér a jobban ismert vallomásoktól, emlékezésektől. Nem kívülállóként szól. A lelencsorból, ferencvárosi nyomorból jött, tanulni vágyó, jó eszű lány hívő résztvevője lesz a szocialista mozgalomnak, azok közé kerül, akik vezető szerepet játszanak, majd önként feladja magát, perbe fogják, bebörtönzik. Huszonhárom évesen jön ki a tömlöcből.

Saját elbeszélései nyomán eddig követhetőek az események. Pusztán szélsőséges dokumentumként sem érdektelenek. Irodalmi rangját faggatva, visszalapozhatunk oda: ki is ez a Mollináry, mint irodalmi jelenség? Szokatlan jelenség, hogy a legélénkebb visszhang, a legtöbb adat azokról a munkáiról van, amelyek legkevésbé válhattak ismertté: verseiről. Először Ignotusnak küldött el egy-egy darabot, majd sorra napvilágot láttak lírai kötetei (öt, 1927-től '37-ig). Úgy vélem, hogy az első jelentkezésétől felé forduló figyelem, az érzékeny szerkesztők, költők megjegyzései a rendhagyó írói jelenség fontos, meghatározó jegyeit rögzítik. Ignotus „ősemberi" mondandóját emeli ki, s — a húszas évek expresszionista vonzáskörében — szavai mögött „örök gyökerek"-et érzékel (1927, Nyugat). Az elismeréshez, a felfedezés örömhöz csatlakozik Szerb Antal, amikor „megható és mélyről jött hangok"-nak minősíti „kép- és zenegazdag, aszkétikusan tiszta és egyben erotikus" verseit (1929, Széphalom). Dsida Jenő is olyan könyvnek találja második verseskötetét, amelyet „komolyan lehet és komolyan kell vennünk", hitelesnek, megragadónak, szívből fakadónak véli (Erdélyi Helikon, 1930). A „vitathatatlan: igazi tehetség"-et méltányolja Fenyő László is (1930, Nyugat). Radnóti Miklós pedig ugyancsak az „eredendően ... tiszta és meggyőző hang"-nak; a „valóság gyöngéd megfigyelésé"-nek örvend (1938, Nyugat).

Úgy vélem, hogy a pályakezdő versekben méltányolt képességek jelen vannak a prózai kötetekben is. Sőt: míg a versek az adott időszak lírai gyűjteményeivel összesimulnak; bibliás, áradó szabad verseik helyét árnyalatként kereshetjük a többi hasonló közt, Kaffka Margittól Füst Milánig és másokig, addig a speciális önélet-regényesítési kötetsorozat az időszak ritkasága. Lehet, hogy találunk hasonlót, de csak távoli hasonlóságút. Az a világ, azok a mélységek, amelyekről ő hírt ad, s az a fajta szenvedélyes, elementáris — önnönmagát legkevésbé sem kímélő — elbeszélő hév; a társadalom legkülönbözőbb rétegeinek az a színes, gazdag, eleven megragadása — aligha lelhető meg ma más hagyatékban. Különös, hogy míg verseinek, íme, ilyen rangos kritikusai akadtak, addig regényéről mindössze egyetlen írást találtam: Vajda Endréét (1942, Magyar Csillag). „Írói teljesítménynek is kiváló"

szerinte a *Betévedt Európába*. De ez az írói kiválóság a továbbiakban feltehetően inkább indulatokat, érzelmeket keltett, mintsem objektív irodalmi ítéletet.

Mindez — ennyi idő múltán, s nyilvánvalóan új színben — ránk, az utókorra marad. Úgy is fogalmazhatnánk: adósságaink egyike.

MOLLINÁRY GIZELLA

Az Isten hallgat

(RÉSZLET)

[...] Nyakkendőjét idegesen igazgatva az ügyész szólásra emelkedett: „Tekintetes királyi törvényszék! Nekem jutott az a megtisztelő, avagy szomorú szerep, hogy keresztény, újjászülető társadalmunk és drága szent ezeréves magyar hazánk megtisztuló folyamatát ebben a határszéli veszélyeztetett zónában fokozott éberséggel keresztülsegítsem, abban legjobb tudásommal és minden erőmmel részt vegyek." „Éljen!" zúdult fel a sűrűn tömött középső széksorokból. „Ezt a szerepemet" folytatta, fekete szalonkabátján végigsimítva kis köpcös termetét, „kényessé teszi az, hogy a vádlott — nő! És így mégis kénytelen vagyok — már amennyire felháborodásom tűri — engedményeket tenni a világszerte elismert magyar lovagiasság érvényének, és így nem engedhetek szabad folyást azoknak az érzelmeknek, melyeket a mindnyájunktól átszenvedett közelmúlt förtelmes terrorjával, megalázó gyalázatos emlékeivel keltett bennünk. Piruló férfi-arcunkba kergeti a vért, mikor elvonul lelki szemeink előtt mindaz, ami az előttünk álló személy és a hozzá hasonlóktól ért valamennyiünket. Itt áll előttünk, tekintetes királyi törvényszék, egy nő. Egy nő... aki merőben más, mint a mi világunk ibolyalelkű ártatlan asszonyai. Itt áll egy emberi lény, kitől ha megkérdem: kik a szülei?... nem tud rá határozott választ adni. Ha megkérdem: mi a nemzetisége?... hol a hazája?... mi a vallása?... mi az anyanyelve?... mindenre csak dadog, és ezek a dadogók, kiknek nincs Istenük, hazájuk, családjuk, múltjuk és jövőjük — ezek akartak nekünk, ezer esztendeje itt élőknek, törvényt és életformát adni. Törvényt adni a törvényt tudóknak — a törvénytelenek!... Törvénytelenek, nem csak kaotikus származásuknál fogva, hanem azért is, mert fogalmuk sincsen semmiféle törvényes rendről. Minden lélegzetvételüket annak köszönhetik, hogy törvényen kívül élnek, törvényt szegnek, és a törvény demokratikus és humánus — kimondhatom bátran — veszélyesen álhumánus szellemével visszaélnek.

De ez az idő, tekintetes királyi törvényszék, elmúlt. Hála Isten, a múlté, mert ez volt a mi sírásónk. Ez volt az, ami bennünket idáig vezetett, hogy a törvény előtt mindenki egyenlő volt, akár ilyen született Lombroso-típus volt,

---

A regényrészlet a Tanácsköztársaság bukása után játszódik, a politikai események közvetlen, aktív résztvevőinek egyik pere. Itt az író a vádlott.